

Borbély Zoltán¹

Gondolatok a hagyomány fontosságáról és a kuhni tudományfelfogás alkalmazhatóságáról az angolszász és a magyar magánjog történetének vonatkozásában

I. Bevezetés

„Ha azt kérdeznénk tőlünk, melyik az angolok legnagyobb és legjellegzetesebb alkotása a jogtudomány terén, nem hiszem, hogy jobb választ adhatnánk, mint azt, hogy ez az alkotás a trust-eszmének évszázadról évszázadra való fejlesztése.”²

A fenti Frederic William Maitlandtól származó idézet rávilágít arra, hogy a „*trust*” jogintézményének fejlődéstörténete az angol magánjog vizsgálatának vonatkozásában kiemelt jelentőséggel bír. Felmerülhet a kérdés, hogyan képes egy, a középkorból származó angolszász jogintézmény az évszázadok viharán keresztül, eltérő társadalmi és politikai berendezkedéseken is átívelve fennmaradni.

A kézenfekvő válasz az eltérő hagyományokban és a különböző fejlődéstörténetben gyökerezhet. Ezen historikus feltevésem és hagyomány kitüntetett szerepének megalapozásához véleményem szerint Thomas S. Kuhn tudományelmélete is segítségül szolgálhat.

Jelen tanulmányomban kísérletet teszek annak felvázolására, hogy a kuhni tudományfelfogás mennyire alkalmazható egyes jogintézmények fejlődéstörténetének megvilágítására.

Thomas S. Kuhn „*A tudományos forradalmak szerkezete*” című művében a tudományfejlődés történetének dinamikáját a tudományos forradalom és az alapján végbemenő paradigmaváltással írja le. A folyamat leegyszerűsítve a következőképpen foglалható össze: A fennálló paradigma, ha már nem szolgál adekvát plauzibilis magyarázatul és modellként a tudományos probléma megoldásaként ekkor a tudományos közösségben kiérlelődik a válság felismerése. A válság felismerése a tudományos forradalom előfeltétele. Kuhn a kopernikuszi fordulat, az oxigén vagy a Röntgen-sugarak fölfedezésének elemzése nyomán rámutat, hogy az új jelenségek megváltoztatták a korábbi felfogást a régóta ismert entitásokról, és folyamatosan átalakították a világ megértését szolgáló elméleti rendszerét. A tudományos forradalmat követően a paradigma válságba jut és egy újabb paradigma szolgál magyarázó erővel a fennálló természeti jelenségekre vonatkozóan.

Hipotézisem szerint a kuhni tudományfelfogás nem csupán a tudomány fejlődéstörténeti dinamikájának leírására, hanem - analógia útján - alkalmazható a jog fejlődéstörténeti egyes jellemvonásainak feltárására is. A kettő közötti analogikus viszony megtalálását, - mint látni fogjuk - „*a hagyomány*” teszi lehetővé, amely mind a tudományos közösség, mind a professzionális jogalkalmazók szocializációjában jelentős szerepet játszik.

Jelen munkám terjedelmi korlátaira tekintettel nem vizsgálok olyan tágabb értelemben vett történelmi, társadalmi, gazdasági és politikai változásokat, amelyek szükségszerűen hatottak az egyes jogrendszerek és jogintézmények fejlődésére. Jelen munkám során az angolszász „*trust*” jogtörténeti fejlődésének bemutatásával és a bizalmi vagyonkezelésre

---

¹ Disszerens. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

² If were asked what is the greatest and most distinctive achievement performed by Englishmen ont he field of jurisprudence i cannot think that we should have any better answer to give that this, namely the development from century to century of the Trust idea” In: Maitland, Frederic William: Selected Essays. Cambridge University Press, 1936. 129. p. Idézi: Ifj. Szladits Károly: Az angol jogi trust-intézmény, Tébe Kiadóvállalata, Budapest, 1939, 1. o.

vonatkozóan a magyar magánjog vázlatos fejlődéstörténetének felvillantásával csak a hagyomány kiemelt szerepére és a kuhni elmélet esetleges analogikus alkalmazásának lehetőségére kívánok reflektálni.

II. Tudományelméleti alapvetések

Hipotézisem mentén a tudomány fejlődéstörténeti dinamikájának leírása során Thomas S. Kuhn, az analógia módszerként való alkalmazására Ludwig Wittgenstein és a hagyomány kérdéskörének feltárására Polányi Mihály munkásságára támaszkodom.

II.1. A paradigmák és a normáltudomány egymáshoz való viszonya

Thomas S. Kuhn híres művében rámutatott, hogy a tudomány fejlődése nem egy lineárisan előrehaladó folyamat, valamint nem egymásra épülő eseményi láncolatok kumulációja, hanem a folytonosság mellett benne van a megszakadás, a szerkezetváltás is.

Kuhn az elfogadott értelmezési keretet a paradigma fogalmával írja le, amely alatt a következőt érti: „Ezek olyan általánosan elismert tudományos eredményeket értek, melyek egy bizonyos időszakban a tudományos kutatók egy közössége számára problémáik és problémamegoldásaik modelljeként szolgálnak.”³

Kuhn művében a paradigma fogalma szorosan összefügg az ún. „normál tudomány” terminusával.⁴ Normál tudomány alatt a szerző, olyan kutatást ért, amely „határozottan egy vagy több múltbeli tudományos eredményre épül, nevezetesen olyan eredményekre, amelyeket egy bizonyos tudományos közösség valameddig saját további tevékenysége alapjának tekint.”⁵ A normál tudomány tehát olyan modelleken alapszik, amelyekből a tudományos kutatás sajátos összefüggő hagyományai fakadnak. Kuhn ilyen példaként említi a „ptolemaioszi csillagászatot”, az „arisztotelészi”, vagy a „newtoni dinamikát”, a „korpuszkuláris optikát” stb.⁶ Ezen modellek ismerete alkalmassá tették a tudósjelöltet arra, hogy később igényes tudományos közösség tagjaként tevékenykedhessenek.

Kuhn a paradigmák és a normál tudomány egymáshoz való viszonyának elemzésekor megállapította, hogy az egyes paradigmák létezéséből még nem következik feltétlenül az, hogy létezik teljes szabályrendszer.⁷ Egységes szabályrendszer hiányában az összehasonlítás és modellezés révén hozhatóak egymással összefüggésbe az egyes kutatások és köthetőek bizonyos normál tudományos tradícióhoz. Kuhn a magyarázat során Ludwig Wittgenstein „Filozófiai vizsgálódások” című munkájára, annak „nyelvjáték-konceptiójára” és „családi hasonlóságok logikájára” is hivatkozik.⁸

II.2. A normál tudomány egységének wittgensteini alapvetései

A wittgensteini nyelvjáték-konceptió leginkább releváns gondolatát talán úgy lehet a legjobban szemléltetni, ha egy kétdimenziós viszonyrendszert képzelünk el: a horizontális tengely szavak közötti viszonyokat ábrázol, a vertikális pedig szavak és „dolgok”, vagy

---

³ Kuhn, Thomas Samuel: A tudományos forradalmak szerkezete. Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 10. o.

⁴ Kuhn: i.m. 24. o.

⁵ Uo.

⁶ Kuhn: i.m. 25. o.

⁷ Kuhn: i.m. 56. o.

⁸ Kuhn: i.m. 57. o.

„mélystruktúra” közöttit. Wittgenstein vizsgálódásait az előbbi viszonyrendszerre irányítja, azzal a céllal, hogy helyreállítsa a jelentés figyelmen kívül hagyott társadalmi és interakciós dimenzióit. Eszerint a koncepció szerint tehát a kifejezések jelentését azok nyelvjátékokban, azaz önkényes szabályrendszerekben való használata határozza meg.⁹

Az analógia alkalmazásának plauzibilitását Wittgenstein által családi hasonlóságok logikájának nevezett koncepció szolgáltatja. Eszerint az egyes nyelvjátékok között hasonló működésük és nyelvhez kötöttségük miatt analogikus viszonyulás áll fenn.¹⁰ Wittgenstein szerint a nyelvjátékok által használt fogalmak családokat alkotnak, amelyek mindegyikét egymást részben átfedő és szabálytalanul keresztező hasonlóságok szövedéke tart össze.¹¹

A fentieket összefoglalva elmondhatjuk, hogy a paradigma ismeretelméleti szerepének felfedezésében tehát Kuhn nem áll előzmények nélkül, hanem Wittgenstein elmékedéseiből merít.

II.3. A nyelvjáték-koncepció és a paradigma alkalmazhatósága más tudományterületén

Wittgenstein szerint „A lényeg [*essence*] a grammatikában kimondatik.”¹² A nyelvjáték konstrukció a politikai térre vetítve a valóság fogalmi, értelmezési kereteinek megadását, konstruálást jelenti. Ezen játéktér a diszkurzív politikatudományban nem más, mint a „lehetőség elve”, amelyet Szabó Márton így definiál: „A politikai diskurzusban a politikai szféra egésze és részei nem szükségszerűen determinált állapotúnak mutatkoznak, hanem a modalitások világának, amelyet a rivalizáló jelentések tárnak fel és a megegyezések rögzítenek. A diszkurzív szemlélet szerint itt kontingenciák mozognak, politikai szerepek és témakonstrukciók, stílusok és megszólási helyek tárulnak fel. A politika terét a lehetséges jelentések töltik ki, és idejét a variációk váltakozása alkotja.”¹³ A filozófia nyelvi fordulata, - mint láthatjuk – a filozófián kívül más, így például a politikatudomány területén is hozzájárult új, a főáramtól eltérő diszkurzív vagy interpretatív szemléletű politikatudomány alapjainak a kidolgozásához.¹⁴

Művében már maga Kuhn is utal a tudományfejlődés és a politikai folyamatok hasonlóságára, különösen a tudományos forradalmak vonatkozásában. Schlett István megállapította, hogy Kuhn által megállapított paradigma fogalma a magyar politikai gondolkodástörténet egyes korszakainak feltérképezésére és egymástól való elhatárolására is szolgálhat.¹⁵ A magyar politikai gondolkodástörténet vizsgálata során Schlett István rámutat, hogy „bár a politikai fogalmak, szavak, szimbólumok jelentése módosul az időben, mégis, bizonyos tér- és időbeli határok között megőrzik tartalmi azonosságukat. Létezik tehát egy széleskörűen elfogadott »kódrendszer«, értelmezési keret: [...], amelyen belül a politikai diskurzusok zajlanak.”¹⁶ Schlett ezt az értelmezési keretet Kuhn nyomán szintén paradigmának nevezi.

⁹ A nyelvfilozófiai irodalom ezt nevezi a „jelentés használatelméleté”-nek. Vö. Farkas Katalin – Kelemen János: Nyelvfilozófia. Áron, Budapest, 2002, 82-86. o.

¹⁰ „Vizsgálj meg például egyszer azokat a folyamatokat, amelyeket „játékok”-nak nevezünk. [...] Mert ha megnézed őket, nem fogsz ugyan olyasmit találni, ami *mindben* közös, de látsz majd hasonlóságokat, rokonságokat, mégpedig egész halomnyit. Szóval: ne gondolkozz, hanem nézz! [...] E vizsgálódás eredménye pedig így hangzik: az egymást átfedő és keresztező hasonlóságok bonyolult hálóját látjuk.” Wittgenstein, Ludwig: Filozófiai vizsgálódások. Atlantisz Kiadó, Budapest, 1998, 57-58. o.

¹¹ Lásd Wittgenstein elméletét Kuhn interpretációjában. In: Kuhn: i.m. 57. o.

¹² Wittgenstein: i.m. 371.§. 162.o.

¹³ Szabó Márton: Politikai tudáselmélet. Kézirat, Budapest, 2011, 10. o.

¹⁴ Bővebben erről: Szabó Márton: A diszkurzív politikatudomány alapjai. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2004.

¹⁵ Bővebben erről ld. Schlett István: A politikai gondolkodás története Magyarországon. 1. kötet. Századvég Kiadó, Budapest, 2009.

¹⁶ Schlett: i.m. 45. o.

A fentiek alapján láthatjuk, hogy a wittgensteini nyelvjáték-koncepció és a kuhni tudományfejlődés felfogása és az általa alkalmazott episztemológiai kiindulópont analógia útján *alkalmazható más tudományterületek*, így a politológiában a politikai diskurzusok és a politikai gondolkodástörténet megértéséhez is. Ebből következik egy lényegi kérdés, vajon a jog és azon belül egy jogintézmény értelmezési kereteinek, valamint annak tartalmi változásának leírásához alkalmazható-e kiindulópontként a wittgensteini nyelvjáték-koncepció vagy a kuhni tudományfelfogás?

A kérdés megválaszolásához a valóság, a jog és a nyelv egymáshoz való viszonyát kell elsőként feltárnunk.

A valóságot és a jogot egyértelműen a nyelv fogalmi keretei kötik össze.¹⁷ A jogi nyelv normatív nyelv, azaz nem az empirikus valóságra, hanem egy ideális jogi tárgyra vonatkozik.¹⁸ Például nincs semmi a valóságban, amire rá lehetne mutatni amikor a „tulajdon” szó jelentését akarjuk megadni, csak azt tudjuk körülírni, hogy mikor jogosult és kötelező a „tulajdon” szó használata.¹⁹ Ugyanakkor a nyelv egyben a jog korlátja is, hiszen amennyiben az egyes jogi definíció túl szűken értelmezhető, akkor az a valóságban előforduló esetek kevés részére lehet alkalmazható. Ebből kifolyólag a nyelv egyben a jog és a valóság korlátját, és annak meghatározottságát is megállapítja. Wittgenstein megállapítását idézve: „Nyelvem határai világom határait is jelentik.”²⁰

A jog és nyelv egymással szorosan összefügg, így a wittgenstein-i koncepció analógia útján jog vizsgálatához is segítséget nyújthat. Ahogyan Szabó Miklós rámutat: „A jog sehogy máshogy nem létezik, mint nyelvi kifejezések szervezett halmazaként, s a valóság is csak annyiban és csak úgy létezik számunkra, amennyiben és ahogy nyelviileg ki tudjuk fejezni.”²¹

A paradigma tekintetében – mint látni fogjuk – az egyes jogágakban, így a *magyar polgári jogban is szintén körvonalazható* Schlett István szavaival élve széleskörűen elfogadott „*kódrendszer*”, *értelmezési keret*, amely a kor sajátos problematikájában, szemléletében, értékrendjébe ágyazódik.

A politikai és a jogi nyelv azonban egymástól merőben eltérő. A kettő közötti egyik talán legjelentősebb különbség, hogy a jogi nyelv, szaknyelv, így eltávolodik a politika által használt köznyelv szókészletétől. A jogi nyelv által használt terminusok a köznyelvtől eltérően pontosan definiálja, hogy az adott szó vagy kifejezés milyen jelentéssel használható.²² Szaknyelvi jellegéből fakadóan használatának elsajátítása szocializációs folyamatot, edukációt igényel.

A jogtudományi ismeretek elsajátítása a Kuhn által művében leírt normál tudomány szocializációs folyamatához hasonlatos. Kuhn a szocializációs folyamatának leírásakor Polányi Mihályt²³ idézi,²⁴ aki a hagyomány és a szokásjog összefüggéseire mutat rá.

---

¹⁷ Ahogyan Solt Kornél találóan fogalmaz: „*A jog és a valóság között a nyelv az a hid, amelyen (az előbbtől az utóbbi felé tartva) szükségképpen át kell haladni*” In: Solt Kornél: *Valóság és Jog*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 1997. 41. o.

¹⁸ Vö. Szabó Miklós: *Trivium*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2001. 98. o.

¹⁹ Vö. Szabó Miklós: i.m. 98-99. o.

²⁰ Wittgenstein, Ludwig: *Logikai-filozófiai értekezés*. Akadémiai Kiadó, 1989. 5-6. o.

²¹ Szabó Miklós: i.m. 109. o.

²² Vö. Szabó Miklós: i.m. 98. o.

²³ A hagyomány, mint láthattuk Kuhn elméletének szocializációs magalapozásához is jelentősen hozzájárult. Azonban igaz, hogy Kuhn utal Polányi Mihályra, de kettőjük tudomány felfogása nagymértékben eltér. Bővebben erről ld: Faragó Péter: *Tudománytervezés és tudományos autonómia*. In: *Polanyiana*, 2000. 9. évfolyam 1–2. szám, és Martin X. Moleski, SJ: *Polanyi vs. Kuhn: Worldviews Apart*” *Tradition & Discovery*. The Polanyi Society Periodical, 2006/2007. 33/2. szám 8-24. o.

²⁴ Kuhn: i.m. 56. o.

II.4. A hagyomány és a szokásjog összefüggései

Polányi Mihály szerint a tudós sikere nagyrészt a „szótlan tudásra” támaszkodik, olyan tudásra, amelyet a gyakorlatban sajátítanak el, és nem írható le explicit formában.²⁵ Polányi a hagyomány fontosságára utalva rámutat, hogy a bizonyos mesterségek szabályait csak figyelés, utánzás és gyakorlás útján lehet elsajátítani.²⁶ Ahogyan fogalmaz: „Annak a társadalomnak, amely meg akar őrizni egy bizonyos személyes tudáskészletet, be kell hódolnia a hagyománynak.”²⁷

Polányi a személyes tudás megértéséhez példaként és leírásként a szokásjogot említi: „A szokásjog precedensen alapul. Amikor a bíróságok ma egy ügyben döntenek, más bíróságok példáját követik, amelyek a múltban döntöttek hasonló ügyekben [...]”²⁸

Dogmatörténeti szempontból a szokásjogot (*desuetudo*) szembe szokták állítani az írott joggal (*ius scripta*). Már a római jogban megjelenik a normatív aktust lerontó, azt bizonytalanságba helyező szokásjog *desuetudo* fogalma.²⁹

A szokásjog tartalmi leírását megközelíthetjük úgy is, hogy nem jogi jellegű szokás válik joggá, vagyis szokásból lesz jog, vagy pedig akként, hogy valamilyen norma a jogalkalmazó szervek szokása, tevékenységük szokásossá válása révén válik joggá.³⁰ Ez utóbbi esetkörbe tartozik a jogalkalmazó szervek különösen a bíróságok következetes gyakorlata miatt kialakuló jog, amely leglátványosabban az angolszász jogcsaládokban mutatkozik meg.

Az angolszász más néven a „common law” jogát „az emberemlékezetet meghaladó idő óta létező” íratlan normaanyagra hivatkozó angol bírói ítéletek, precedensek formálják (*judge made law*), a római jogi tradícióktól nagymértékben függetlenül, de azt mégsem figyelmen kívül hagyva.³¹ A *stare decisis* elv miatt az ítéletek az adott bíróságot magát is kötik és emellett kötelezőek az alacsonyabb bíróságokra nézve is.

A hagyomány kitüntetett szerepe az angolszász jogrendszer tekintetében meghatározó jelentőségű. Ennek jelentőségét a common law-ban gyökerező „trust” jogintézményének fejlődése szemléltetheti a legjobban, ezért a következő részben ezen jogintézmény fejlődéstörténete kerül elemzésre.

III. A trust fejlődéstörténete

A trust lényege, hogy a vagyonrendelő (*settlor*) úgy ruház át tulajdonjogot, hogy az megoszlik azon személy között, aki a tulajdonjogot jogilag megszerzi (*trustee*, vagyonkezelő), valamint a kedvezményezett (*beneficiary*) között, akinek a javára köteles a vagyonkezelő a jogait gyakorolni.³²

Már a római jogban is találhatunk trust-hoz hasonló fiduciárius intézményeket (pl.

---

²⁵ Ahogy Polányi Mihály fogalmaz: Egy olyan mesterséget, amelyet nem lehet részletiben jellemezni, nem lehet előírások révén átadni sem, mivel nem léteznek ilyen előírások. csak egy mester tudja példák segítségével megtanítani az inasnak.” Polányi Mihály: Személyes tudás I-II. Atlantisz Kiadó, Budapest, 1994, 101. o. és bővebben erről lásd még a IV. V. és VI. fejezetet.

²⁶ Polányi: i.m. 102. o.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo.

²⁹ Földi András – Hamza Gábor: A római jog története és institúció. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996, 78. o.

³⁰ Bővebben erről ld. még: Szilágyi Péter: Jogi alaptan. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

³¹ Földi András (szerk.): Összehasonlító jogtörténet. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 57. o.

³² B. Szabó Gábor – Illés István – Kolozs Borbála – Menyhei Ákos – Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2018. 23-24. o.

fiducia, fideicommissum, familiae emptor), de a legújabb kutatások alapján David Johnston³³ arra a következtetésre jutott, hogy a római jogban nem volt az angolszász trust jellegű intézmény, ugyanakkor a római jogban fellelhetők a trust-fél intézményekről árulkodó jegyek.

Az alapvetően angolszász eredetű trust előzményének az ún. „use” intézményét tekintik, amely a középkori feudális Angliában gyökerezik. Az ingatlanok tulajdonosa végső soron a király volt, aki a hűséges alattvalók között földet osztott. A megszerzett földek komoly feudális terhet vontak maguk után és 1540 előtt a common law nem tette lehetővé a végintézkedés szabadságát, így azt a hűbéresek nem tudták halál esetére átruházni, hanem az vissza szállt a királyra.

A use-t feltehetően először a szerzetesek alkalmazták, akik szerzőképtelenek voltak, de a use koncepciója biztosította a működésükhöz szükséges vagyont a szegénységi fogadalmuk megtartása mellett.³⁴

A feudális viszonyok hanyatlásával egyre nagyobb igény mutatkozott arra, hogy a bérelő a földet örökösire, vagy inter vivos átruházhassa anélkül, hogy a hűbérurától erre vonatkozó engedélyt kérjen. A helyzet megoldására született meg a use intézménye, amelynek lényegét Sándor István a következőként foglalja össze: „A jogviszony meghatározó jellemzője az volt, hogy a vagyonrendelő (*feoffor*) átruházta vagyonát bizalmi emberére (*feoffe*), aki meghatározott kedvezményezett (*cestui que trust*) javára kezelte azt.”³⁵ Végakaratóval, vagy más előzetes intézkedésével a feoffor kijelölhette a további használókat is, így lehetővé vált a föld átruházása a hűbérúr beleegyezése nélkül.³⁶

Ugyanakkor a use intézményét a common law nem ismerte el, így a feoffe a vagyon felett tényleges teljes tulajdonjogot (*legal title*) szerzett, és ha a bizalmi ember nem teljesítette a vállalt kötelezettségét, úgy vele szemben a common law bíróság előtt nem léphetett fel sem a vagyonrendelő, sem a kedvezményezett.³⁷

A középkori common law szigorúan formális, keresetjogi gondolkodású volt, hasonlítható a római jogi actio-k rendszeréhez. Csak a megfelelő formula ún. „*writ*” alapján remélhetett igazságot a jogvédelmet kereső fél. Ha nem jó formulát választott, vagy olyan jogsérelem orvoslását akarta amire nem volt writ nem remélhetett a common law bírótól meghallgatást.³⁸

A király azonban Lord kancellárjának hatalmat adott, ott ahol a formális jog szigoránál fogva a lelkiismerettel szemben ellenkező állapot állt elő adjon védelmet, személy ellen ható in personam sub poena bírói parancs segítségével.³⁹ Ekkor a bírói parancsban tehát a kancellár bírósága (Court of Chancery) nem azt mondta, hogy ez a jog, így és így kell cselekedni, hanem azt, hogy ha így és így cselekszel, még ha jogod is van hozzá az ellene van a tisztségnek és a lelkiismeretnek, tehát én, mint a Lord Kancellár a személyeddel szemben alkalmazható büntetés terhe alól eltiltalak attól, hogy a lelkiismeret ellen így is így cselekedjél. Ezek a jogvédelmek váltak később az ún. „*equitable right*”-á.

A kancellár bírósága az equity alapján keresetet adott a use alapítójának, hogy felléphessen a tulajdonos (legal owner) ellen azért, hogy kikényszeríthesse, hogy megállapodásuk szerint a tulajdonosi jogait a kezdeményezett javára gyakorolja.

A fentiek miatt a cestui que trust joga mintegy tulajdonosi jogosítványá (*equitable*

³³ Bővebben erről ld: David Johnston: The Roman Law of Trust. Oxford University Press, USA, 1989.

³⁴ Ifj, Szladits: i.m. 8-10. o.

³⁵ Sándor István: „Kísérletek az angolszász trust civiljogi átvételére” In Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Budapestinensis De Rolando Eötvös Nominatae. 2014/LI. szám 39. o.

³⁶ Vö. Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés. HVG-ORAC, Budapest, 2017. 55. o.

³⁷ Ld Ifj, Szladits: i.m. 11. o. A konstrukció ezen vonása a római jogi fiduciával mutat hasonlóságokat.

³⁸ Vö. Ifj, Szladits: i.m. 161 - 162. o.

³⁹ Vö. Uo.

ownership) vált.⁴⁰ A common law tulajdonosát tehát kötötte az equity alapján fennálló jogosultság, hogy a tulajdonosi jogosítványait csak a kedvezményezett javára gyakorolhatja. Az angolszász jogirodalom a common law és az equity alapján fennálló kettősséget a mai napig a tulajdonjog kettéosztásaként fogja fel.⁴¹

A use tehát a gyakorlat terméke, amely lehetővé tette például a keresztes háborúba vonuló földesúr vagyonáról való gondoskodást és a ferences rendi szerzetesek számára is biztosította a működésükhöz szükséges vagyont a szegénységi fogadalmuk megtartása mellett.⁴²

Kezdetben a use további use-el való megterhelését ellentmondásosnak ítélték meg, ezért a use korlátozását semmisnek minősítették.⁴³ Azonban a Sambach v. Dalton ügyben a kancellár a második use-t, amit ekkor már trustnak nevezett csalárd megtevesztés miatt kikényszerítette.⁴⁴ Ezután a kancellár jogvédelmet biztosított a trustnak.⁴⁵

A trust központi elemének a személyes kötődést tekintették, emiatt sokáig nem ismerték el, hogy a trust jogi személy is lehetne. A XVII-XVIII. századtól kezdődően a kereskedelem, az ipar, valamint a pénzügyi szektor fejlődésével a kialakuló részvénytársaságok mellett már megjelennek az ún. unit trust-ok is, amelyek az alapítási engedélyhez kötött részvénytársaságok helyett sokkal rugalmasabb konstrukciót kínáltak a befektetőknek. A XIX. század közepétől kezdődően lehetőség nyílt normatív rendszer alapján szabadon részvénytársaságot alapítani.⁴⁶

Innentől kezdve ezáltal a trustee tevékenysége elsősorban nem mezőgazdasági földek kezelése és megőrzésére irányult, hanem befektetések és szerződések megkötésére a kedvezményezett javára. A trustee megváltozott jellegére a szabályozás is reagált. Kidolgozásra került a vagyonkezelő gondosságának zsinórmértéke, befektetési útmutatók kerültek kidolgozásra a spekulatív befektetések visszaszorítása érdekében.⁴⁷

A XIX. századtól kezdődően a trust nemcsak az angolszász jogrendszer és jogcsaládok sajátja, hanem a jogintézményt átvették a kontinentális jogrendszerek is, így megjelent a németjogban ismert *Treuhand* koncepciója. A magyar jogtudósok látókörébe is először német közvetítésre került. Ennek kifejtése előtt, azonban szükségesnek tartom röviden a magyar magánjog történetének vázlatos áttekintését, amely rámutat az angoltól eltérő fejlődésére.

IV. A magyar magánjogi fejlődéstörténet vázlatos tekintettel a bizalmi vagyonkezelésre

A magyar magánjog Werbőczy István előtt túlnyomó mértékben íratlan szokásjog, amelyre a római jogi befolyás 1848-ig alig jelentős.⁴⁸ Az íratlan szokásjog bizonytalansága a XVI. század fordulóján kodifikációs törekvéseket váltott ki, amelynek betetőzését jelentette Werbőczy István *Hármaskönyve*.⁴⁹

A Hármaskönyv törvénybe foglalása ellenére, a török hódoltság, az ország szétszakadása és a Habsburg uralom alatt „a magyar jogegység fenntartójává vált”.⁵⁰ Ez abban

⁴⁰ Vö. Sándor 2017: 63. o.

⁴¹ Vö. Lupoi Maurizio: *Trust Laws of the World. A Collection of Original Texts.* Editore, Rome, 1996. 12. p.

⁴² Sándor 2017: 35-66. o.

⁴³ Ld. Jones N.G.: *Tyrrel's Case (1557) and the Use upon a Use.* Legal History, London, 1993, 75-93. o.

⁴⁴ Sándor 2017: 71.o.

⁴⁵ Ifj, Szladits: i.m. 15. o.

⁴⁶ Sándor 2017: 74. o.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Szladits Károly: *Magyar Magánjog. Általános Rész.* Grill Károly Könyvkiadó vállalata, Budapest, 1938. 65-66. o.

⁴⁹ Szladits: i.m. 71. o.

⁵⁰ Szladits: i.m. 72. o.

is tetten érhető, hogy a jog korábbi univerzális latin nyelvről magyarra való felváltása elsőként Werbőczy Tripartitumának magyarra fordításával kezdődött meg.⁵¹

A Hármaskönyvet a bírói joggyakorlat emelte jogforrássá, és bár a törvényhozás Werbőczy után a XIX. század harmadik évtizedéig sok magánjogi tartalmú törvényt alkotott, amelyek a Hármaskönyvet kiegészítik, pontosítják, de az ősiségi jogrendszer alapkaraktérén mindezek nem változtattak.⁵² A régi magyar magánjog középpontjában a nemesi ingatlanjog állt, amely nehezen illeszkedett a reformkor polgári jogrendjébe.⁵³

Az 1848. évi XV. törvénycikk kimondta az ősiség teljes eltörlését. Ezzel egy tabula rasa következett be, és az 1848-49-es forradalom és szabadságharc leverését követően az osztrák Polgári Törvénykönyv (*Optk.*) került alkalmazásra. 1861-től az Országbírói Értekezlet szintén a bírói gyakorlat segítette a szabadságharc után előtt jogszabályi változások megoldásában.⁵⁴

Az oktrojált Magyarország területén az *Optk.* hatásaként átvételre került a dologi váromány fogalma, amelyet Wenczel Tivadar, később Kolozsváry Bálint és Szladits Károly is tanulmányozott. Szladits Károly a német kötelmi jogi Treuhand elméletét kidolgozó von Tuhr munkájára támaszkodva a fiducia gondolat legfontosabb hazai képviselője lett.

Rámutatott, arra, hogy csak megfelelő jogcím eredményezhet tulajdonszerzést, és a színlelet ügylettől megkülönböztette a bizalmi (fiduciárius) ügyletet és azt már egyértelműen érvényes ügyletnek tekinti. Fia Ifjabb Szladits Károly egy átfogó munkát jelentetett meg az angol jogi trustról.

Szladits Károly a magánjogi fejlődést bemutató munkáiban az 1848-as jogszabályi változások kapcsán rámutat: „Az alapvető jogrendszerbeli reform 1848-ban immár elkerülhetetlen volt. Csak az a tragikus ebben az átalakulásban, hogy a magyar törvényhozás a lebontás hamarabb végezte el, semmint az építéshez hozzáfogott volna. A lebontással előállt tatóngó résen át sebes áradattal nyomult be az idegen jogrendszer, mely egész jogéletünket ellepve, a régi alapokon álló továbbépítést jórészt lehetetlenné tette.”

Ifjabb Szladits Károly szintén a hagyomány fontosságát és az organikus jogfejlődés jelentékeny voltát emeli ki az angol jogi trust elemzésének végén.

1948 után a szocializmus időszakában a vagyonkezelés kizárólag állami vagyon kezelésére korlátozódott, annak polgári jogi változata a politikai és társadalmi berendezkedés miatt fel sem merülhetett. Így a Szladits által elindított „fiduciárius gondolat” és az angolszász trust intézmény egyes jellegzetességeiről való hazai jogban történő elméleti tünődések, gondolkodási folyamat ezen időszak alatt megakadt. Csak a rendszerváltást követően a demokratikus államberendezés és a kapitalista társadalmi gazdasági berendezkedés talaján indulhatott meg az erről való ismételt elmélkedés.

2009-es Polgári Törvénykönyv-tervezetében már felmerült a trust magyar jogba történő adaptálásának modellje. Azonban csak 2014. március 15. napján jelent meg a hazai jogban a bizalmi vagyonkezelés intézménye.

V. A magyar bizalmi vagyonkezelés jogintézményének jellege

Ifjabb Szladits Károly szkeptikusan fogalmazott a trust magyar jogba történő

---

⁵¹ Azonban Szabó Miklós rámutat arra, hogy ez az 1565-ös fordítás azonban „nem jelölte ki a magyar jogi szaknyelv fejlődési irányát. A XVII. és XVIII. században a latin teljesen eluralkodott a jogi nyelv fölött, annak magyarítását pedig csak, a XIX. század nyelvújítási hullámai tűzték újra napirendre. In: Szabó Miklós: i.m. 95-96. o.

⁵² Vö. Szladits: i.m. 74-75. o.

⁵³ Szladits: i.m. 77-78. o.

⁵⁴ Szladits: i.m. 88-89. o.

adaptációjának lehetőségéről. Szerinte, ez mindenféleképpen „szárnyaszegett madár” lenne, mert hagyományos fejlődés hiányában a jogintézmény átvétele mindenképpen tökéletlen maradna.⁵⁵

A magyar jogalkotó „jelentős gazdasági igények kielégítése érdekében”⁵⁶ az új Polgári Törvénykönyv (Ptk.) megalkotásakor a bizalmi vagyonkezelés intézményének hazai jogba történő létrehozása mellett döntött.

A jogintézménynek egységes modellje nem létezik, ezért a hazai jogalkotó a szabályozást az angol jogban létező „trust” és német jogban létező „treuhand” mintájára alakította ki. A döntően angolszász jogban kialakult „trust-modell” lényege, hogy egy jogalany megkapja a tulajdonosi döntések meghozatalához szükséges jogosultságokat, miközben a vagyon kezelésével kapcsolatos döntéseit úgy kell meghoznia, hogy az egy másik jogalany (kedvezményezett) vagyonát gyarapítsa.⁵⁷ A hazai jogban a bizalmi vagyonkezelő a vagyonrendelő a kezelt vagyon feletti tulajdonjog teljességét átruházza a vagyonkezelőre, ugyanakkor a vagyonkezelő tulajdonjog gyakorlása kötelmi hatállyal célhoz kötött azt csak a kedvezményezett személyek érdekében köteles gyakorolni.⁵⁸

A magyar szabályozás a bizalmi vagyonkezelők tekintetében differenciál: az ad hoc eljáró bizalmi vagyonkezelőkre vonatkozó szabályozás a Ptk.-ban került rögzítésre, míg az üzletszerűen eljáró bizalmi vagyonkezelő vállalkozókra vonatkozó szabályok bizalmi vagyonkezelőkről és tevékenységük szabályairól szóló 2014. évi XV. törvényben (Bvktv.) kerültek elhelyezésre.

Az üzletszerűen eljáró bizalmi vagyonkezelőkre vonatkozó szabályok mind a felelősség mind a számon kérhetősége és a tevékenység engedélyezése vonatkozásában fogyasztó és hitelező védelmi okokból szigorúbbak, mint a laikusán, vagy eseti jelleggel eljáró bizalmi vagyonkezelőkre irányadó normák.

Jelenleg a bizalmi vagyonkezelő vállalkozások köre igen szűk. A jelenséget Sándor István és szerzőtársai a közjogi szabályozás szigorúságával, és szakmai, valamint pénzügyi tőkeigényre tekintettel magyarázzák.⁵⁹ A szerzők rámutatnak, hogy a „hazai trust” elterjedését gátolja, hogy a bizalmi vagyonkezelés idehaza kevésbé ismert, rövid történeti háttérrel rendelkező intézmény.⁶⁰

A hazai magánjogban, elsősorban német hatásra a tulajdonosi javak hasznosításának közvetett módjai jelentek meg a gazdasági társaságok formájában, ahol a tulajdonosi érdekeltséget a részesedés jeleníti meg. Azon megoldások, hogy a felek egyes tulajdonosi javaik feletti jogosultságok gyakorlását egy szerződés keretében valaki másra bízzák abból a célból, hogy abból egy megjelölt kedvezményezett személy javára hasznosítsa még nem terjedt el nagymértékben, vagy másként megfogalmazva ennek nincsen hazai hagyománya.

Így bár lehet, hogy a jogintézmény konstrukciója rugalmasabb, de tekintetve, hogy ezt kevesen ismerik, ezért inkább a jogalkalmazók más jogtechnikai megoldásokkal (pl. gazdasági társaság alapítása, alapítvány alapítása, végrendeleti úton történő hagyomány rendelés stb.) érik el a jogügylettel szándékolt célt. Ezt a folyamatot erősítette 2019-től a hazai jogban megjelenő vagyonkezelő alapítványok intézménye⁶¹, amellyel lehetővé vált közérdekű vagyonkezelő alapítványok létrehozása és több hazai egyetem is ilyen alapítványi fenntartású konstrukcióra módosult.

A fentiekből kifolyólag, a bizalmi vagyonkezelés jogintézménye kevésbé elterjedt,

⁵⁵Vö. Ifj. Szladits: i.m. 171. o.

⁵⁶Ld. Ptk. törvényi indokolása.

⁵⁷Vékás Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv Magyarázatokkal. Complex Kiadó, Budapest 2013, 793. o.

⁵⁸A kedvezményezett nélküli csak egy vagy több meghatározott cél érdekében létrehozott trustot ún. purpose trustnak nevezik. Ennek létrehozása a legtöbb országban tilalmazott.

⁵⁹B. Szabó – Illés – Kolozs – Menyhei – Sándor: i.m. 78. o.

⁶⁰Uo.

⁶¹2019. március 14. napján hatályba lépett a vagyonkezelő alapítványokról 2019. évi XIII. törvény.

ezért az ezzel összefüggően felmerülő jogkérdések átfogó magyar bírói gyakorlata jelenleg nem ismert, így a jogintézmény kapcsán fellépő elméleti problémákat elsősorban a jogtudomány próbálja megválaszolni, szemben például a gazdasági társaságokkal, ahol a bírói joggyakorlat már számos olyan elvet dolgozott ki, amely az új Ptk. megalkotása során figyelembe vettek és az így az írott jog részévé vált.

VI. Konklúzió

A fentiek alapján egyértelműen megállapítható, hogy a jog szocializációja során a hagyomány szerepe egy jogintézmény fennmaradása szempontjából kulcsfontosságú. A trust fejlődésének rövid bemutatása megvilágítja, hogy egy jogintézmény organikus fejlődése során képes adaptálódni a megváltozott gazdasági és társadalmi szükségletekhez. Ez a fajta „evolúció” és a korábban kimunkált joggyakorlat és szabályrendszer elsajátítása hasonlóságot mutat azzal, ahogyan Polányi Mihály a gyakorlati tudás megszerzését leírta.

A precedensrendszer tradicionalizmusából fakadóan a fent említett szocializációs folyamat igazolást nyer. Azonban a kontinentális talajon álló hazai jogrendszerben, ahol kimutatható a korábbi organikus szokásjog fejlődésének megszakadásai, a korábbi feltevésünk, amely inkább Polányi szocializációs folyamatával mutatott párhuzamot már nem, vagy csak megszorításokkal igaz. Sőt a magyar polgári jog fejlődéstörténetének vizsgálata rámutatott, hogy egyes nagyobb korszakok különíthetők el egymástól. Kuhni fogalomhasználattal élve a magyar polgári jog fejlődéstörténetének következő „paradigmáit” azonosíthatjuk:

Werbőczy István előtt túlnyomó mértékben változékony íratlan szokásjog határozta meg a magyar polgári jogviszonyokat, amelyet egy „preparadigmatikus” állapotként jellemezhetünk.

Az ezt követő „normál szakasz” Werbőczy István Tripartitumához köthető, amely törvénybefoglalása ellenére „a magyar jogegység fenntartójává vált”.⁶² Ezt a paradigmát alapvetően meghatározza a XVI. század társadalmi és gazdasági berendezkedése, amely az adományrendszerre, a nemesi ingatlanjogra, az úrbériségre és az ősiségre épült.

A Hármaskönyvet a bírói joggyakorlat emelte jogforrássá, és bár a törvényhozás a XIX. század harmadik évtizedéig sok magánjogi tartalmú törvényt alkotott, amelyek a Tripartitumot kiegészítik, pontosítják, de az ősiségi jogrendszerén, így a paradigma alapkaraktérén mindezek érdemben nem változtattak.

A felvilágosodást követően a korábbi feudális viszonyokra épülő magánjogi rendszerek Európa-szerte válságba kerültek. A korábbi magánjogi paradigmát meghatározó ősiség és nemesi ingatlanjogrendszer a reformkor polgári berendezkedésével összeegyeztethetetlen volt. A válság forradalomban csúcsosodott ki. Az 1848. évi XV. törvénycikk rögzítette az ősiség teljes eltörlését, amely forradalmi változást hozott, mert együtt járt a korábbi organikus módon kialakított magánjogi szabályok eltörlésével is.

Analógiával élve, fogalmazhatunk úgy is, hogy az 1848-as forradalmat követően a hazai magánjogban „paradigmaváltás” történt, mert a korábbi ősiség és nemesi birtokrendszert felváltotta egy új, „a polgári berendezkedés paradigmája”, amelynek középpontjában a tulajdonjog szabadsága áll.

A polgári politikai és gazdasági berendezkedések kevésbé adtak választ a szabályozatlan kapitalista viszonyok miatt fellépő társadalmi-, gazdasági egyenlőtlenségekre. A XIX. században a társadalmi és gazdasági problémákra reflektálva megjelenik és elterjed egy új eszmei áramlat, a szocializmus, amelynek középpontjában a magántulajdon eltörlése

---

⁶² Szladits: i.m. 72. o.

állt. A kollektívizmust hirdető, „szocialista paradigma” teljes mértékben összeegyeztethetetlen a korábbi tulajdonjog szabadságát középpontba állító polgári berendezkedéssel.

Ebből kifolyólag, ha a szocializmus idején fennálló hatályos joganyagot tekintjük, ott a korábbi magánjogi jogfejlődés folytatását alig, inkább annak alapvetően eltérő változásait (megszakadását) láthatjuk.

1948-at követően⁶³ tehát a kommunista politikai berendezkedéssel egy újabb *paradigmaváltás* történt, hiszen a korábbi tulajdonjog szabadságán alapuló rendszer megszűnt és helyette a szocialista gazdasági modellt állították fel.

A rendszerváltással pedig újabb paradigmaváltás történt. Az új társadalmi rendszer a tulajdonjog szabadsága, szabad piac gazdaság mellett a korábbi polgári berendezkedés magánjogi hagyományaira is építkezett. A harmadik Magyar Köztársaság magánjogi paradigmájának középpontjában szintén a tulajdonjog szabadsága áll. A magánjogi hagyományok mellett azonban a globalizált világgazdaság, valamint a végbemenő társadalmi és politikai változások⁶⁴ hatására megjelenik a jogalkotói igény, a hazai jogrendszerrel idegen, angolszász és külföldi jogrendszerekben létező jogintézményi megoldások – köztük a trust – átvételére is.

A magyar magánjogi jogfejlődés során bemutatott forradalmi változások rámutatnak arra, hogy ezek a paradigmák egymással inkompenzálhatók. Polányi elmélete alapján úgy gondolhatjuk, hogy esetleg az új felfedezések, egymással kompenzálhatók, emiatt vannak ugyan tudományos forradalmak, azonban azok mégsem eredményeznek paradigmaváltást.⁶⁵ Kuhn is rávilágít arra, hogy a paradigmaváltást nem egyes rendkívüli felfedezések, hanem a tudomány „megmerevedése”⁶⁶ az addig fennálló paradigma válsága eredményezi.⁶⁷

Mint láthattuk a magyar magánjogi jogfejlődés során ez a jelenség hasonlóan kimutatható, hiszen látható volt, hogy az ősiség rendszere nem tartható tovább fenn, az válságba került, ez szükségszerű változásokhoz vezetett. Az angol jogfejlődésben a common law vált ilyen szigorúvá és merevvé, amelyet az equity oldott fel. A tulajdonkettősége mentén kialakított trust ezáltal képes volt a változásokhoz adaptálódni, ezért korábbi hagyományokon támaszkodva kimunkált szokásjog e tekintetben továbbra is érvényben tudott maradni a megváltozott társadalmi és politikai berendezkedéstől függetlenül. A trust fennmaradását így alapvetően a fennálló társadalmi, gazdasági szükségletek tették indokolttá, amelyekhez a jogintézményt hozzá tudták igazítani, az nem vált merevvé, elutasítóvá a változások tekintetében.

Az angolszász magánjogi jogfejlődéstől eltérően azonban a magyar magánjog fejlődését megszakítások, paradigmaváltások jellemzik. Az organikus fejlődés hiányában pedig a „hazai trust-nak” tekinthető bizalmi vagyonkezelés előzmény nélküli

---

⁶³ Érdekes kérdésként merülhet fel, hogy az 1919-ben a 133 napig fennálló Tanácsköztársaság létrejötte, amely szintén a korábbitól teljesen eltérő kommunista gazdaságmodellt vezetett be, tekinthető-e paradigmaváltásnak? Kétségtelenül a Forradalmi Kormányzótanács rendeletei és a Tanácsköztársaság politikai eszmerendszere a korábbi rendszertől eltérően határozta meg magát, így a korábbi tulajdonjog szabadságát hirdető kapitalista jogrendszerrel is eltérő jogrendszerrel vezetett be, ebben a tekintetben a korábbi „rendszer váltásaként” nevezhetjük az eseményeket. Ugyanakkor Álláspontom szerint, ha a paradigmaváltást úgy definiáljuk, hogy az széles rétegek számára nyújt tartósan egyfajta egységes értelmezési keretet, akkor a Tanácsköztársaság által bevezetett jogrendet ebben a tekintetben nem tekinthetjük „paradigmaváltásnak”, mert az I. világháború utáni kaotikus társadalmi és gazdasági állapotban létrejött Tanácsköztársaság rendeletei, mind időtartamukat, mind földrajzi kiterjedésüket tekintve a hazai magánjogi gyakorlatot alapvetően nem vagy csak kisebb mértékben befolyásolták.

⁶⁴ Itt elsősorban a demokratikus politikai berendezkedést, valamint az Európai Unióhoz való csatlakozást emelem ki.

⁶⁵ Moleski: i.m. 8-24. o.

⁶⁶ Kuhn: i.m. 74. o.

⁶⁷ Kuhn: i.m. 66-75. o.

jogintézménynek számít, amelynek gyakorlata még csak szűk körben alakult ki. Ugyanakkor a hazai magánjogban már hosszabb ideje létező alapítvány alapjai mentén kialakított, így „hagyományokkal” rendelkező vagyonkezelői alapítvány rövidebb idő alatt szélesebb jogalkalmazói körben is el tudott terjedni.

A fentieket összegezve megállapíthatjuk, hogy a kuhni tudományelmélet analogikus módon alkalmazható a magánjog fejlődéstörténetére is. Jelen munkám során a trust és a trust jellegű bizalmi vagyonkezelés jogintézményének tükrében röviden bemutatásra kerültek az angolszász és magyar magánjogi fejlődéstörténet lényeges állomásai. Láthattuk, hogy a forradalmi változások miatt a magánjog fejlődéstörténetében több paradigmaváltás is megállapítható. Ugyanakkor az angolszász „trust” példája remekül szemlélteti azt az ideális állapotot, amikor a hagyományokon alapuló jogintézmény a társadalmi, gazdasági és politikai változásokhoz képes adaptálódni, ezáltal nem válik zárttá, merevvé, így az képes fennmaradni.

Azonban ez nem egy univerzális recept, hiszen a hazai hagyományokhoz kevésbé illeszkedő jogintézmény magyar adaptációja is jelenleg csak szűk körben terjedt el. Ez a megállapítás ugyanakkor ismételtelen csak a hagyomány jogelméletben is kitüntetett szerepét igazolja.